

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Супруна Миколи Олексійовича
на дисертацію Марціновської Ірини Петрівни на тему:
**«Корекція посттравматичного стресового розладу у дітей із зони
військового конфлікту, які мають психофізичні порушення»**
представлену на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних
наук за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка

Актуальність дисертаційного дослідження обумовлена необхідністю психолого-педагогічної підтримки дітей, які постраждали внаслідок військового конфлікту в Україні. Оскільки гармонійний розвиток та становлення особистості дитини відбувається не лише з урахуванням психофізичних процесів, а й під впливом соціальних факторів. Усі наслідки соціально-політичних процесів в країні відчули на собі сім'ї та діти, що знаходяться у зоні близькій до лінії зіткнення, або постраждали внаслідок внутрішнього переселення. За відповідною статистикою компетентних організацій близько 25% дітей, які постраждали, не можуть самостійно справитись із пережитим стресом та потребують кваліфікованої допомоги. У цій ситуації не є винятком і діти з порушенням психофізичним розвитком.

У вступі дисертації переконливо обґрунтована актуальність теми; висвітлений теоретичний стан її дослідження; правильно визначені мета, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження; розкрита теоретико-методологічна основа роботи; чітко визначена наукова новизна і практичне значення результатів дослідження; наведено відомості про апробацію результатів констатувального та формувального експерименту; представлена інформація про публікації, структуру і обсяг дисертації.

У першому розділі «Науково-історичні та теоретико-методологічні основи проблеми подолання посттравматичних стресових розладів» здійснено теоретичний та науково-практичний аналіз проблеми ПТСР, що дозволило дисертантці ґрунтовно описати походження та розгортання ПТСР

у дітей з типовим та порушенним розвитком та провести порівняння перебігу постстресу у дітей з різними типами порушень психофізичного розвитку. Позитивним є те, що автор вивчає теоретичні підходи як вітчизняних, так і закордонних вчених.

І.П. Марціновська здійснює ґрунтовний аналіз особливостей функціонування емоційно-вольової, когнітивної та поведінкової сфери травмованих підлітків; доводить, що вплив психічної травми може порушити природну здатність дитини до адаптації у соціумі та впливає на усі аспекти життєдіяльності дитини, знижуючи поріг чутливості до наступних несприятливих життєвих факторів; виділяє два підходи до корекції ПТСР: травмофокусований підхід та підхід резиліенсу. Саме такі погляди автор обґрунтоває як методологічно правильні для діагностики та корекції розладів, обумовлених ПТСР у підлітків. Заслуговує на увагу представлений у першому розділі дисертації опис досвіду інших країн щодо подолання психічних травм у школярів та аналіз напрямків психолого-педагогічного супроводу дітей, що пережили травматичні життєві події.

Аналіз матеріалу першого розділу свідчить, що він викладений аналітично, змістовно, логічно; при цитуванні є необхідні посилання на авторів; наведені публікації за змістом розділу та сформовані висновки до нього.

У другому розділі «**Методика та результати констатувального дослідження**» описано методики констатувального експерименту та аналіз його результатів. У процесі констатувального експерименту І.П. Марціновська досліджує порушення, що обумовлені посттравматичним стресом у підлітків та характеризують особливості функціонування їх емоційно-вольової, поведінкової та когнітивної сфер. Експериментально виявляє взаємозалежність між не сформованістю адаптивної копінг-поведінки та розвитком травматичного стресу. Результати констатувального дослідження представлено структуровано та диференційовано рівнями, що відображені таблицями та графіками, що проілюстровано якісним аналізом.

Правильність одержаних відомостей перевіряє методами математичної статистики, результати якої обраховуються за формулами та представлені у таблицях.

Всі одержані у констатувальному експерименті відомості узагальнюються, на цій основі І.П. Марціновська робить правильні висновки, що вказують на необхідність розробки психолого-педагогічного забезпечення подолання розладів, обумовлених ПТСР у підлітків.

В кінці II розділу є узагальнюючі висновки і перелік публікацій за змістом розділу.

У третьому розділі «**Корекція посттравматичного стресового розладу у дітей з психофізичними порушеннями, які перебували в зонах військових конфліктів**» автор здійснює теоретико-методичне обґрунтування психолого-педагогічного забезпечення подолання наслідків ПТСР у підлітків; описує розроблені та апробовані в практиці спеціальні педагогічні умови групової корекційної роботи з підлітками з врахуванням особливостей їх психофізичного порушення.

Схвальним є те, що автор виділяє та детально описує умови психолого-педагогічного забезпечення подолання ПТСР у підлітків із порушеним розвитком. Грунтовно та широко висвітлені дидактичні умови подолання ПТСР, що представлені тренінговими програмами для підлітків, їх батьків та педагогів; враховано у тренінговій програмі для підлітків особливості формування нових знань, умінь та навичок в залежності від категорії порушення. Тренінгові заняття планувались із використанням пайрізноманітних форм та методів навчальної корекційної роботи; враховано два сучасних підходи до розуміння подолання ПТСР, а саме підходу орієнтованого на повторне переживання таравматичного досвіду дитини та формування у неї конструктивних копінгових стратегій. Виділені дисертацією особливості проведення тренінгових занять з урахуванням категорії порушення, основані на методологічних принципах навчання дітей з порушеним розвитком.

Психолого-педагогічне забезпечення корекційної роботи щодо подолання розладів, обумовлених ПТСР у підлітків, довело свою ефективність та доцільність, про що свідчать отримані дисеранткою результати формувального експерименту, які, в свою чергу, перевірені за критерієм ϕ^* Фішера. Ці факти і підтверджують гіпотезу формувального експерименту.

Результати контрольної та експериментальної групи порівнюються, детально ілюструються таблицями та рисунками. До третього розділу зроблено конструктивні висновки, розділ представлений відповідними публікаціями.

Загальні висновки до дисертації є логічними, переконливими, повністю охоплюють найсуттєвіші положення представленого наукового дослідження.

Аналіз матеріалів дисертаційного дослідження І.П. Марціновської свідчить про наявність наукової новизни. Зокрема, визначено критерії, показники розладів, обумовлених ПТСР у підлітків з порушеним розвитком; визначено умови проведення корекційної роботи з підлітками, які мають розлади, обумовлені ПТСР; обґрунтовано та розроблено психолого-педагогічне забезпечення корекції наслідків травматичного стресу у підлітків з психофізичними порушеннями; доведено обумовленість між розвитком адаптивного копінг-ресурсу особистості підлітка та подоланням наслідків посттравми.

Матеріали кандидатської дисертації мають вагоме значення для практики спеціальної освіти, оскільки можуть використовуватися для подолання травматичних та стресових станів школярів, формування стресостійкості учнів із порушеним розвитком.

Отже, цілісний аналіз дисертації І.П. Марціновської підтверджує досягнення автором мети і завдань дослідження.

Даючи дисертації в цілому позитивну оцінку, висловимо зауваження та побажання:

1. В першому розділі, підрозділі 1.2 автор досить детально описує клінічну симптоматику досліджень невротичних розладів у дітей та підлітків, до яких і відноситься ПТСР. На наш погляд, було б логічніше зменшити такий детальний опис клінічних досліджень, а більше висвітлити психолого-педагогічні особливості травмованих підлітків.

2. Дисерантка у другому розділі здійснює опис методик дослідження постстресових розладів та особливостей її проведення із дітьми з різними типами порушень. Пропонуємо в перспективі розробити методичні рекомендації щодо вивчення особливостей посттравми у підлітків з порушеним розвитком для використання фахівцями педагогічної сфери.

3. У другому розділі, підрозділі 2.2 дисерантка описує виявлені особливості проявів посттравматичного стресу, що проявляються на емоційно-вольовому, поведінковому та когнітивному рівні у підлітків, проте, на нашу думку, саме ці особливості потрібно було б прописати більш детальніше та структурованіше.

4. У третьому розділі розроблено психолого-педагогічний супровід подолання ПТСР та описані умови проведення тренінгових занять з підлітками з різними типами психофізичних порушень. На наш погляд, було б доречним розробити окремо рекомендації педагогам щодо проведення тренінгових занять з урахуванням типу психофізичних порушень школярів.

5. У дисертації є помилки, русизми, окремі стилістичні неточності. Втім, висловлені зауваження не впливають на позитивну оцінку рецензованої роботи.

Автореферат, публікації автора, здійснені у фахових та зарубіжних виданнях, відповідають змісту дисертації. Список публікацій І.П. Марціновської підтверджує висвітлення матеріалу всіх розділів дисертації; публікації мають достатню фаховість та географічну представленість, в тому числі й у зарубіжних джерелах.

Дисертаційне дослідження І.П. Марціновської характеризується логічною побудовою, обґрунтованістю положень та висновків; поставлені у

ньому завдання розв'язані; сформульовані висновки відповідають як завданням, так і представленим у ньому матеріалам.

Кандидатська дисертація І.П. Марціновської є самостійною, завершеною науковою працею, її результати мають виразну наукову новизну та вагоме практичне значення.

Отже, дисертація Ірини Петрівни Марціновської на тему: «**Корекція посттравматичного стресового розладу у дітей із зони військового конфлікту, які мають психофізичні порушення**» виконана на достатньому науковому рівні й повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567, а її автор – Ірина Петрівна Марціновська заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка.

Офіційний опонент,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психокорекційної педагогіки
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова

Супрун М.О.

